

بررسی عوامل اجتماعی مرتبط با اعتماد اجتماعی دبیران مقطع متوسطه آموزش و پرورش شهرستان مرند

محمد باقر عزیزاده اقدام، استادیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه تبریز*
محمود علمی، استادیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز
عبدالحسین ملکوتی دیزج یکان، کارشناس ارشد جامعه‌شناسی

چکیده

اعتماد اجتماعی یکی از مهمترین مفاهیم علوم اجتماعی است که وجود آن تبادل اجتماعی را تسهیل کرده، برای ارتقای عملکرد سازمانی، امری حیاتی به شمار می‌رود. تحقیق حاضر با هدف بررسی اعتماد اجتماعی دبیران مقطع متوسطه آموزش و پرورش شهرستان مرند انجام شد. در چارچوب نظری پژوهش حاضر، از تئوری‌های عقلانی، کنش معقول و از نظریات گیدنز، کلمن، اینگلهارت، زتومکا، اریکسون و بوردیو استفاده شده است. ابزار اندازه‌گیری در پژوهش حاضر پرسشنامه بوده است. نمونه آماری ۲۸۰ نفر از کل (۱۲۸۵) دبیران مقطع متوسطه تعیین شده و روش نمونه‌گیری از نوع تصادفی مطابق بوده است. در تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار آماری SPSS و از تکنیک‌های آماری، چون آماره‌های توصیفی، آزمون همبستگی پیرسون، آنالیز واریانس یک طرفه و آزمون t استفاده شده است. عمده‌ترین نتیجه به دست آمده از پژوهش حاضر، آن است که میزان اعتماد اجتماعی دبیران در سطح بالایی بوده است. همچنین، نتایج دیگر تحقیق نشان می‌دهد که عواملی چون انتظار فایده، سنت‌گرایی و باورهای دینی با اعتماد اجتماعی رابطه مستقیم و بیگانگی اجتماعی با اعتماد اجتماعی رابطه معکوس داشته است.

واژه‌های کلیدی: اعتماد اجتماعی، انتظار فایده، سنت‌گرایی، باورهای دینی، بیگانگی اجتماعی

بیان مسأله

اعتماد اجتماعی از موضوع‌های مهم و اساسی برای تمامی جوامع در طی قرون و اعصار مختلف بوده، از اوایل دهه نود با توجه به اهمیت روز افزون آن در زندگی اجتماعی و تعاملات روزمره، در مباحث جدید علوم اجتماعی، فلسفه اجتماعی و فلسفه‌ی سیاسی از جایگاه مهمی برخوردار شده است.

اعتماد^۱ در زبان فارسی به معنای «واگذاشتن کار به کسی یا سپردن کار به کسی، وثوق، اطمینان، اعتماد به نفس، اتکا به خود و به خویشتن متکی بودن» به کار گرفته می‌شود (معین، ۱۳۸۵: ۱۰۵). همچنین، در زبان لاتین معادل کلمه ایمان بوده، در فرهنگ اکسفورد به معنی اطمینان به بعضی از صفات یا ویژگی یک شخص و یا حتی درستی و حقانیت تعریف شده است (وهمییر^۲، ۱۳۸۲: ۱۳۷۱).

عناصر تشکیل دهنده اعتماد عبارتند از: صراحت، صداقت، اطمینان، تمایلات همکاری جویانه و سهیم کردن و اعتماد نهادی. در حالت کلی، این اصطلاح در سه سطح فردی، میانه و کلان قابل بررسی است (زتومکا، ۱۳۸۷: ۸۴-۸۰).

باید گفت «اعتماد شاخصی از سرمایه اجتماعی و نظم اجتماعی است که تبادل اجتماعی را در شرایط عدم اطمینان و ریسک تسهیل می‌کند» (کوک^۳، ۲۰۰۱: ۴) و در عین حال «عامل تداوم کنش اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی بوده که بدون آن هیچ گونه کنش متقابل صورت نمی‌گیرد» (اینلگهارت^۴، ۱۳۷۳: ۱۵۲) و حتی می‌توان گفت «در ایجاد روابط گروهی منسجم اعتماد نقش بارزتری

نسبت به تعهد اخلاقی ایفا می‌کند» (لوئیس^۵ و وایگرت^۶، ۱۹۸۵: ۹).

به تصور کوک در دنیای بدون اعتماد، زندگی سخت و نظم اجتماعی شکسته می‌شود و نهادهایی که نوعاً مقررات و نظارت اجتماعی را در جامعه تولید و تقویت می‌کنند و شرایط سازمانی را برای همکاری در جامعه مهیا می‌سازند، باید برای برقراری نظم اجتماعی عملکرد خود را به صورتی متصلب و انعطاف ناپذیر اجرا کنند (کوک، ۲۰۰۱: ۵). پس لازم است در بررسی آن تمام جنبه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی را مد نظر داشت و آن را به مثابه ساختاری در نظر گرفت که در آن علاوه بر ابعاد شخصیتی و فردی، به زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی نیز توجه کرد و همچنین، آن را باید بر روی پیوستاری تصور کرد که اجزا و ابعاد اصلی آن در ارتباط زنجیروار با یکدیگر قرار گرفته باشند (زین آبادی، ۱۳۸۷: ۱۲).

اعتماد اجتماعی همانند سایر پدیده‌های اجتماع، برآیند عوامل گوناگونی است. برای نمونه، پژوهشی که به وسیله اجاقلو و زاهدی (۱۳۸۴) درباره‌ی اعتماد اجتماعی ساکنان شهر زنجان صورت پذیرفت، بیانگر رابطه معنادار بین متغیرهای میزان مطالعه، احساس تعلق جمعی و مکان‌های عمومی (مانند پارک‌ها) با اعتماد اجتماعی است. و همچنین مطالعه دیگری که از سوی شیرعلی (۱۳۸۷) با عنوان عوامل مؤثر بر اعتماد اجتماعی دانشجویان خارج از کشور صورت گرفت، گویای این است که بین متغیرهای اقامت در خارج و نارضایتی و وضعیت تحصیلی و تعداد سفر به ایران و پایگاه اجتماعی با اعتماد اجتماعی رابطه وجود دارد، و یا در پژوهش عباس زاده (۱۳۸۳)

¹ Trust

² Wehmeier

³ Cook

⁴ Inglehart

⁵ Lewis

⁶ Weigert

روابط زمانی و مکانی افراد در ارتباط است. اعتماد هنگامی ضروری می‌شود که در نتیجه فاصله‌گیری زمانی و مکانی اطلاع کاملی از پدیده‌های اجتماعی نداشته باشیم (ریتزر^۲، ۱۳۸۰:۷۶۸).

از نظر گیدنز زمینه‌های محلی اعتماد در فرهنگ‌های پیش مدرن عبارتند از: نظام‌های خویشاوندی که نخستین زمینه‌ی اعتماد در چنین فرهنگ‌هایی است و در اکثر وضعیت‌های پیشا مدرن شیوه نسبتاً پایداری برای سازمان دهی رشته‌های روابط اجتماعی در طول زمان و مکان فراهم می‌کرد (زین‌آبادی، ۱۳۸۷:۲۳).

اجتماعات محلی: در اکثر محیط‌های پیش مدرن، از جمله اکثر شهرها، محیط محلی جایگاه خوشه‌هایی از روابط در هم بافته اجتماعی بود که گستره مکانی ناچیزشان مایه ثبات زمانی آنها می‌شد که همین ثبات و آشنایی، اعتماد و اطمینان را برای مردم به همراه داشته است (زین‌آبادی، ۱۳۸۷:۲۴).

جهان بینی: جهان بینی‌های دینی تأمین‌کننده تفسیرهای اخلاقی و عملی از زندگی شخصی و اجتماعی و همچنین از جهان طبیعی هستند که برای مؤمنان، محیطی آکنده از امنیت ایجاد می‌کنند. به نظر گیدنز باورداشت‌های مذهبی مهمترین کارشان این است که معمولاً به تجربه رویدادها و موقعیت‌ها، اعتماد تزریق می‌کنند (گیدنز، ۱۳۸۸:۱۲۲).

سنت: سنت به معنی شیوه سازماندهی عقاید و مناسک، به ویژه در نسبت به زمان است. مناسک غالباً جنبه اجباری به سنت می‌دهند، اما عمیقاً آرامبخش نیز هستند، زیرا مجموعه اعمال معینی را از کیفیت آیینی آکنده می‌سازند. بنابراین، تا زمانی که اعتماد به پیوستگی گذشته، حال و آینده را حفظ

درباره عوامل مؤثر بر شکل‌گیری اعتماد اجتماعی دانشجویان مشخص شد که بین عوامل اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی با اعتماد اجتماعی رابطه معنی داری وجود دارد.

با توجه به اهمیتی که اعتماد به عنوان یک سازه اجتماعی دارد، وجود آن باعث روانتر شدن کارکردهای یک سازمان، نهاد و نیز تعاملات اجتماعی افراد می‌شود و نبود آن در کارکرد سازمان‌ها و تعاملات اجتماعی افراد خلل می‌کند. با این توضیح، عدم و یا کم رنگ شدن آن در حوزه آموزش و پرورش و در سطح معلمان موجب خواهد شد که این نهاد بزرگ نتواند کارکردهای آشکار و پنهان مثبت خود را که در آن اهمیت کارکردهای پنهان کمتر از کارکردهای آشکار نیست، به نحو مطلوبی به انجام برساند.

بنابراین، مقاله حاضر به دنبال پاسخ دهی به این پرسش‌هاست که؛ که اولاً میزان اعتماد اجتماعی در بین معلمان چقدر بوده و ثانیاً چه عوامل اجتماعی می‌تواند در این زمینه دخیل باشد؟

چارچوب نظری

گیدنز^۱ در بحث پیرامون اعتماد، اعتماد را به عنوان اطمینان از اعتماد پذیری اشخاص یا اتکا بر کیفیت ویژگی یک شخص و یا صحت یک عبارت و گفته توصیف می‌کند و آن را نقطه شروع مناسبی در تعریف این مفهوم می‌داند (گیدنز، ۱۳۸۸:۳۷). وی در مباحث خود از سه نوع اعتماد بنیادی، شخصی و انتزاعی نام می‌برد. به گفته وی جوامع مدرن تحت تسلط نظام‌های انتزاعی‌اند که در آنجا اعتماد بسیار مهم است. از نظر او، نیاز به اعتماد با فاصله‌گیری

² Ritzer

¹ Giddens

واقع سنگ بنای فعلیت یافتن و تحقق دین است. در نظر او وجه مشترک همه ادیان، تن دادن و تسلیم ادواری و کودک وار به یک روزی دهنده یا روزی دهندگانی است که سعادت زمینی و همچنین سلامت معنوی را اعطا می‌کنند (زین آبادی، ۱۳۸۷: ۱۵).

به نظر اریکسون، هرچه ارزش‌های دینی و باورهای مذهبی تقویت شده باشد، رفتار افراد قابل پیش بینی تر است؛ چرا که افراد در چارچوب قواعد خاصی رفتار می‌کنند. بنابراین، قابلیت اعتماد افراد بیشتر است و مناسبات اجتماعی روانتر و کم هزینه تر صورت می‌گیرد، اما نکته اصلی این است که با تضعیف اعتماد اجتماعی، ارزش‌های اخلاقی دینی هم به طور همزمان تنزل پیدا می‌کند و وقتی برخی ارزش‌های اساسی تنزل یافت، به طور طبیعی سایر ارزش‌ها نیز سقوط می‌کند (زین آبادی، ۱۳۸۷: ۱۷).

کلمن^۳ و اینلگهارت^۴ نیز از نظریه پردازانی بوده‌اند که به روابط اعتماد اجتماعی با وضعیت اقتصادی اشاره کرده‌اند. مفهوم اعتماد برای کلمن مفهومی محوری بوده، به نظر او افراد برای این به کنش اجتماعی می‌پردازند که نیازهای خود را رفع کنند و رفع نیازها تنها از طریق بده بستان‌های اجتماعی امکان پذیر است، بنابراین، بده بستان‌ها و مبادله‌ها نقش اساسی در ساختن کنش‌های اجتماعی دارند (کلمن، ۱۳۷۷: ۲۷۱).

به نظر کلمن در هر رابطه مبتنی بر اعتماد دو جزء وجود دارد: اعتماد کننده^۵ و اعتماد شونده^۶ (امین) و فرض بر این است که در کنش هر دو جزء (کنشگر) هدفمند بوده، بدنبال ارضای نیاز خود هستند. طرف اعتماد کننده باید تصمیم بگیرد که با

می‌کند و این اعتماد را به اعمال اجتماعی قاعده‌مند متصل می‌سازد، سنت به شیوه‌ی اساسی در امنیت وجودی سهیم است (زین آبادی، ۱۳۸۷: ۲۴).

به نظرگیدنز در شرایط مدرنیته، هیچ یک از چهار محور اصلی اعتماد و امنیت وجودی محیط‌های پیشا مدرن دیگر به همان اندازه اهمیت ندارند و وجه عمده اعتماد در دوران مدرنیته پابندی بی‌چهره‌ای است که در نظام‌های تخصصی معنا پیدا می‌کند (ریترز، ۱۳۸۰: ۷۶۸).

در کنار پرداختن به نقش سنت در اعتماد اجتماعی از دیدگاه گیدنز، زتومکا^۱ و اریکسون^۲ از اندیشمندانی هستند که هر دو نقش دین در اعتماد اجتماعی تاکید کرده‌اند.

به زعم زتومکا اعتقادات دینی و باورهای مذهبی، از عوامل بسیار مهم در تقویت گرایش به اعتماد است. احساس پشتیبانی و امنیت می‌تواند به عنوان منابع متفاوتی در اعتقادات مذهبی تلقی شود. همچنین، افراد مذهبی به دلایل جامعه‌شناختی، احساس اعتماد و امنیت بیشتری می‌کنند. آنان دارای وابستگی و شبکه‌های روابط اجتماعی شبیه روابط خانوادگی هستند. «واژه پدر مقدس» برادر و خواهر دینی درک شهودی از این تشابه است. به عبارتی، یکپارچگی درون اجتماعات مذهبی یادآور عضویت در شبکه‌های قوی روابط خانوادگی است که فرد احساس ریشه دار بودن وحدت، انسجام، حمایت متقابل و عدم رها شدگی می‌کند (زتومکا، ۱۳۸۴: ۱۵۳).

از نظر اریکسون، اعتماد ناشی از ایمان و اعتقادات است. وی دین را عامل مؤثر در ایجاد اعتماد می‌داند و معتقد است اعتماد زاینده مراقبت و دلسوزی، در

³ Colman

⁴ Inglehart

⁵ Trustor

⁶ Trustee

¹ Sztompka

² Erikson

نپذیرفته، به آنومی یا بیگانگی اجتماعی دچار شود. رضایت از زندگی، رضایت اجتماعی، فضای باز ارتباطات اجتماعی، حمایت از نظم اجتماعی موجود و در نهایت اعتماد به یکدیگر همگی به هم وابسته بوده، نشانه‌های نگرش‌های مثبت را نسبت به جهانی که شخص در آن زندگی می‌کند تشکیل می‌دهند. جالبتر از همه، این واقعیت است که به نظر می‌رسد این نشانگان با بقایای نهادهای اجتماعی رابطه دارد و نیز این نشانگان با سطوح اقتصادی یک کشور در ارتباط نزدیکند و کشورهای توسعه یافته از لحاظ رضایت اجتماعی، اعتماد به یکدیگر و دیگر عناصر این نشانگان در سطوح بالایی قرار دارند (اینگلهارت، ۱۹۹۹: ۱۱۹-۱۲۰).

تئوری عقلانی بیشتر به دنبال توجیه اعتماد به عنوان یک رفتار اجتماعی است. این تئوری بر این اصل استوار است که انسان‌ها در تصمیم‌گیری و گزینش به آن کارهایی دست می‌زنند که احتمال موفقیت در آن نوع کارها بیشتر و احتمال شکست و آسیب دیدن کمتر باشد. اصول اساسی تئوری کنش عقلانی از اقتصاد نئوکلاسیک گرفته شده است. در نظریه کنش عقلانی، تأکید بر روی کنشگران (عاملان) است. در این دیدگاه کنشگران انسان‌های هدفمندی به نظر می‌رسند؛ به طوری که با داشتن اهداف و آرمان‌های مشخص در جهت رسیدن به آنها تلاش می‌کنند. همین‌طور کنشگران می‌کوشند منافع و مطلوبیت‌های خودشان را بالا ببرند (ریتزر، ۲۰۰۰: ۴۰۸).

در این تئوری همیشه بر مفهوم کنشگران هدفمند و دارای نیت تأکید می‌شود. این کنشگران دارای توجیهات (ارزشی یا انتفاعی) هستند. آنها برای به دست آوردن نتایج که دارای سلسله مراتب هستند، عمل می‌کنند (آزاد ارمکی، ۱۳۸۱: ۲۹۸-۲۹۹).

دیگری وارد معامله و کنش شود یا نه (خطر را بپذیرد یا نه) و طرف اعتماد شونده نیز باید بین حفظ اعتماد و یا شکستن آن یکی را انتخاب کند (کلمن، ۱۹۸۸: ۹۵).

به نظر کلمن، روابط اجتماعی هنگامی به وجود می‌آید که افراد کوشش می‌کنند از منابع فردی خود به بهترین شیوه استفاده کنند. کلمن از این منابع که جنبه‌هایی از ساختار اجتماعی هستند، به عنوان سرمایه اجتماعی نام می‌برد و معتقد است که افراد از این منابع برای رسیدن به منافعشان استفاده می‌کنند (کلمن، ۱۳۷۷: ۴۶۸-۴۶۹).

اینلگهارت نیز مدعی است که اعتماد به عنوان یکی از پایه‌های دموکراسی در شرایط پست ماتریالیستی قوت می‌گیرد. شرایط پست ماتریالیستی اوضاع و احوالی است که در آن عموم افراد جامعه از نیازهای ابتدایی فارغ شده‌اند، زیرا در این موقعیت ریسک اعتماد کمتر است و حتی در صورت وقوع خیانت و فریبکاری نیز، خطر مهمی اعتماد کننده را تهدید نمی‌کند و بالعکس، در شرایط فقر شدید اعتماد ممکن است به قیمت از دست رفتن همه دارایی و هستی اعتماد کننده تمام شود (غرایاق زند، ۱۳۸۵: ۲۱).

مطالعات اینلگهارت نشان می‌دهد که کشورهای در حال توسعه، در پایین‌ترین درجه سطح اعتماد و در مقابل، کشورهای توسعه یافته در بالاترین درجه سطح اعتماد قرار دارند. به سخن دیگر، ملت‌های ثروتمند و دموکراتیک بیشتر از ملت‌های فقیر و غیر دموکراتیک اعتماد می‌کنند (اینلگهارت، ۱۳۷۳: ۲۱۰).

از طرفی، اینلگهارت معتقد است سطوح نسبتاً پایین انتشار رضایت و اعتماد موجب می‌شود که شخص به احتمال زیاد نظام ساختار موجود را

بنابراین، بر اساس نظریه‌ی کنش معقول (فیش باین، آیزن) رفتار فرد از جمله اعتماد در پی زنجیره‌ی ای از عوامل وجود می‌آید که حلقه‌ی ماقبل آن بروز قصد و نیت برای انجام یک رفتار است که به وجود آمدن قصد و نیت نیز تابع دو متغیر دیگر (گرایش به سوی آن رفتار و هنجار ذهنی) است. در این تئوری گرایش خود تابع دو عامل انتظار فایده و ارزیابی فایده است.

پیشینه تحقیق

امیرکافی (۱۳۷۴) در پژوهشی در این زمینه به این نتیجه رسیده که میزان اعتماد اجتماعی در بین زنان بیشتر از مردان بوده، تحصیلات با اعتماد رابطه منفی و سرمایه اجتماعی، امنیت، تعهد به یک رابطه، تعهد درونی و مقبولیت اجتماعی با اعتماد اجتماعی رابطه مستقیم دارد (امیرکافی، ۱۳۷۴).

غفاری (۱۳۸۰) در پژوهش دیگری با عنوان «بررسی رابطه بین اعتماد و مشارکت اجتماعی در روستاهای اطراف شهر کاشان» به این نتیجه رسیده است که بین جنسیت، مشارکت اجتماعی و اعتماد اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد (غفاری، ۱۳۸۰). پژوهش دیگری با عنوان «بررسی نقش عوامل فرهنگی - اجتماعی مرتبط با اعتماد اجتماعی شهروندان گنبد کاووس» در دانشگاه آزاد تبریز توسط دایان بخشی زاده در سال ۱۳۸۶ صورت پذیرفت که محقق در این پژوهش بین سطح شهروندی و مشارکت اجتماعی و نگرش دینی با اعتماد اجتماعی رابطه معناداری می‌بیند. همچنین، در این پژوهش به نظر محقق میزان اعتماد اجتماعی بر اساس سطوح فقر فرهنگی و نیز سطوح پایگاه اجتماعی - اقتصادی و اجتماعی متفاوت به نظر می‌رسد (بخشی‌زاده، ۱۳۸۶).

تحقیقی توسط کاریا اینین^۱ با عنوان «اعتماد مردم به پلیس» در بین شانزده کشور اروپایی در سال (۲۰۰۷) به شیوه پیمایشی انجام گرفته است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که در بین کشورهای اروپایی افراد سالخورده بیشتر از جوان‌ها، زنان بیشتر از مردان، افراد شاغل بیشتر از افراد بیکار، و افراد ساکن در روستاها و شهرهای کوچک بیشتر از افراد شهرهای بزرگ به پلیس اعتماد دارند. به علاوه، براساس این تحقیق، ناامنی مالی و تجربه حذف و طرد اجتماعی سبب کاهش اعتماد به پلیس می‌شود. کاریا اینین در مطالعه خود، همچنین به مقایسه تأثیر دو دسته عوامل کلان و خرد در اعتماد مردم به پلیس پرداخته و به این نتیجه رسیده است که اعتماد مردم به پلیس بیشتر تحت تأثیر نوع نگاه مردم به دولت و دستگاه‌های اجرایی است تا عوامل فردی. این یافته نوعی تأیید برای رهیافت نهاد محور است که اعتماد را بیشتر محصول عملکردهای نهادهای اجتماعی می‌داند (کاریا اینین، ۲۰۰۷).

تحقیق دیگری توسط فری تیچ^۲ با عنوان «سرمایه اجتماعی در دموکراسی‌های مشابه (پیشرفت اعتماد عمومی در کشورهای سوئیس و ژاپن)» در سال (۲۰۰۳) به روش پیمایشی در دانشگاه برن انجام گرفته است. نتایج نشان داد این دو کشور از لحاظ نفوذ نگرش‌های اخلاقی، سطح رضایت و رابطه افراد با یکدیگر متفاوتند و همچنین مشخص شد که اعتماد اجتماعی در هر دو کشور به آموزش استفاده از تلویزیون به طور روزانه و فرهنگ جهانی مشروط است و همچنین، مشخص شد که اعتماد به نهادهای سیاسی زمینه تربیت اعتماد اجتماعی را در هر دو کشور تأمین می‌کند (فری تیچ، ۲۰۰۳).

تحقیق دیگری با عنوان «مشارکت شهری و اعتماد

¹ Kaariainen

² Freitag

اجتماعی در میان اقلیت جوانان» توسط کلی^۱ در سال (۲۰۰۹) به صورت پیمایشی در دانشگاه آدلفی انجام گرفت. در این پژوهش مشخص شد گروه‌های جوانانی که در اقلیت قرار دارند، کمتر درگیر فعالیت‌های اجتماعی‌اند، زیرا آنان به خاطر تبعیض در مسائل آموزشی و سایر مسائل با دیگران بیشتر محدودیت‌های اجتماعی را تجربه می‌کنند. همچنین، در این پژوهش مشخص شد جوانانی که به انواع مواد مخدر و ناهنجاری‌های دیگر آلوده‌اند و به طور کلی، کسانی که کیفیت زندگی آنان پایین است، اعتماد اجتماعی پایینی دارند (کلی، ۲۰۰۹).

پژوهش دیگری با عنوان «شعاع مرکزی اعتماد و سرمایه اجتماعی در ارتباط با خانواده محوری و نهاد جمع‌گرایی» توسط آلیک^۲ و ریالو^۳ در سال (۲۰۰۸) به شیوه پیمایشی انجام گرفت. این مطالعه ارتباط بین سرمایه اجتماعی و جمع‌گرایی و فردگرایی را با استفاده از اندازه‌گیری تمایزها بین خانواده محوری و نهاد جمع‌گرایی بررسی می‌کند. بر اساس یافته‌های تحقیق، در جوامعی که اعتماد به خانواده هسته‌ای یا فقط خویشاوندی محدود است مردم سطح پایین‌تری از سرمایه اجتماعی را دارند. سرمایه اجتماعی زمانی افزایش می‌یابد که مردم در شبکه‌های اجتماعی مختلف و متنوع عضویت داشته باشند (آلیک و ریالو، ۲۰۰۸).

فرضیه‌های تحقیق

- بین سرمایه اقتصادی و اعتماد اجتماعی دبیران رابطه وجود دارد.
- بین انتظار فایده و اعتماد اجتماعی دبیران رابطه

وجود دارد.

- بین باورهای مذهبی و اعتماد اجتماعی دبیران رابطه وجود دارد.
- بین سنت‌گرایی و اعتماد اجتماعی دبیران رابطه وجود دارد.
- بین بیگانگی اجتماعی و اعتماد اجتماعی دبیران رابطه وجود دارد.
- میانگین اعتماد اجتماعی معلمان بر حسب جنسیت آنها متفاوت است.

روش تحقیق

روش مورد استفاده در این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر وسعت پهنانگر و به لحاظ زمان مقطعی و از نظر شیوه گردآوری داده‌ها پیمایشی است و همچنین، با توجه به موضوع پژوهش، واحد تحلیل در این تحقیق، فرد پاسخگوست. بدین ترتیب سطح تحلیل، خرد است.

جامعه آماری، نمونه آماری و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری پژوهش حاضر شامل همه دبیران مقطع متوسطه (اعم از دبیران زن و مرد) مدارس روزانه و شبانه روزی شهرستان مرند در سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸ است که بر اساس آمار اداره آموزش و پرورش شهرستان مرند تعداد آنها در سال تحصیلی یاد شده ۱۲۸۵ نفر است. برای تعیین حجم نمونه پس از طراحی پرسشنامه، ابتدا پیش‌آزمون از ۴۰ نفر به عمل آمد و سپس بر مبنای فرمول زیر تعداد حجم نمونه ۲۵۰ نفر به دست آمد. حجم نمونه برای کاهش اشتباه استاندارد به ۲۸۰ نفر افزایش داده شد.

¹ Kelly

² Allik

³ Realo

$$n = \frac{Nt^2 \cdot s^2}{Nd^2 + t^2 \cdot s^2}$$

n = حجم نمونه آماری

N = حجم جامعه آماری ۱۲۸۵ نفر

t = حدود اطمینان در ۹۵ درصد (۱/۹۶)

Sex = اشتباه معیار میانگین مربوطه (۰/۲۳)

d = برآورد دقت احتمالی (d = t * s_{ex} = ۰/۴۵)

S² = واریانس باورهای دینی (۱۶/۲)

$$n = \frac{1285 \times 3/8416 \times 16/2}{(1285 \times 0/2) + (3/8416 \times 16/2)} = 200$$

هر عامل همبستگی ریشه‌ای بالایی با همدیگر دارند. همچنین، نتایج به دست آمده نشان می‌دهد، بعد نهادی اعتماد اجتماعی با مقدار ویژه ۳/۳۱۲ و بعد صداقت اعتماد اجتماعی با مقدار ویژه ۱/۶۹۴ به ترتیب بیشترین و کمترین مقادیر ویژه را به خود اختصاص داده‌اند.

همچنین، برای حصول اطمینان از روایی یا پایایی ابزار سنجش از ضریب آلفای کرونباخ که از مناسب‌ترین روش‌های محاسبه پایایی است، استفاده شده است. جدول شماره (۱) نتایج این آزمون‌ها را نشان می‌دهد.

روش نمونه‌گیری در تحقیق حاضر نمونه‌گیری از نوع مطابق تصادفی به تفکیک جنسیت است. ابتدا نسبت دبیران زن و مرد به کل دبیران (جامعه آماری) مشخص و سپس با توجه به نسبت‌های به دست آمده نمونه تخصیص داده شد.

اعتبار^۱ و روایی^۲ تحقیق

در بررسی اعتبار پژوهش حاضر از اعتبار صوری (که در این ارتباط پرسشنامه از جنبه‌های مختلف، از جمله قابل سنجش بودن، ساختمان بودن و از جهات دیگر توسط چندین نفر از اساتید جامعه‌شناسی بررسی و بازبینی شده است) و برای اعتبار سازه‌ای اعتماد اجتماعی از تحلیل عاملی استفاده شده است.

طبق نتایج آزمون تحلیل عاملی مقدار $KMO=0/730$ به دست آمده و چون این مقدار از ۰/۵ بزرگتر است، بنابراین نتیجه گرفته می‌شود تعداد نمونه‌ها برای اجرای تحلیل عاملی کفایت می‌کند. همچنین، بر اساس نتایج، مقدار آزمون بارتلت برابر با ۱۶۵۶/۹۲۴ و سطح معنی داری ۰/۰۰۰ است و چون این مقدار معنادار است، بنابراین، نتیجه گرفته می‌شود، تفکیک عامل‌ها به درستی انجام شده و سؤال‌های مندرج در

³ Validity

⁴ Reliability

جدول شماره ۱- نتایج مربوط به تحلیل عاملی و تحلیل روایی گویه‌های متغیر اعتماد اجتماعی

متغیر وابسته	ابعاد متغیر	گویه‌ها	بار عاملی	واریانس تبیین شده	مقادیر ویژه	ضرایب روایی	درصد تبیین شده	ضریب روایی کل
اعتماد اجتماعی	صداقت	۰/۵۹۴ - اگر کار اشتباهی انجام دهم و یکی از همکارانم علت آن را بپرسد، علت آن را می‌گویم.	۰/۷۵۳	۵/۳۳۷	۱/۶۹۴	۰/۵۴		
		۰/۷۲۸ - اگر نتوانم در مدرسه حاضر شوم، علت واقعی آن را به مدیریت مدرسه اطلاع می‌دهم.						
		۰/۷۲۸ - اگر به دلایلی نتوانم در سر قرار با یکی از همکارانم حاضر شوم، علت حاضر نشدن را به وی می‌گویم.						
		۰/۳۶۱ - اگر خودرویی شخصی داشته باشم، آن را در اختیار همکارانم قرار نمی‌دهم.						
		۰/۶۰۰ - مسائل شخصی و خانوادگی‌ام را به هیچ همکار، حتی به همکاران نزدیکم نمی‌گویم.	۰/۶۰۰	۶/۶۲۲	۱/۹۸۶	۰/۵۴		
	اطمینان	۰/۶۲۱ - اگر بیماری داشته باشم آن را به همکارانم نمی‌گویم، چون صد تا عیب روی آدم می‌گذارند.						
		۰/۶۴۵ - هیچ‌گاه عدم موفقیت خود را در برخی از کارها به همکارانم نمی‌گویم.						
		۰/۵۸۴ - ترجیح می‌دهم شماره تلفن و یا آدرس منزل خود را فقط به همکاران صمیمی‌ام بدهم.						
		۰/۵۳۹ - در کارهای مدرسه به همکارانم کمک می‌کنم.						
		۰/۵۳۳ - اگر بدانم در بین همکارانم کسی دچار مشکل خاصی شده سعی می‌کنم در حد توان به او کمک کنم.						
	تایید همکاری جوینده و سهیم کردن	۰/۴۶۷ - اگر با ایده‌ی جالبی مثل سرمایه‌گذاری در یک طرح سود آور آشنا شوم، از همکارانم نیز می‌خواهم در آن شرکت کنند.	۰/۴۶۷	۷/۸۰۰	۲/۱۱۷	۰/۶۱		
		۰/۷۲۸ - اگر لازم باشد اطلاعات درسی‌ام را در اختیار همکارانم قرار می‌دهم.	۰/۶۱۸					
		۰/۵۰۲ - در نوشتن مقاله و تحقیق اگر مطلبی داشته باشم، آن را در اختیار همکارانم قرار می‌دهم.						
		۰/۶۵۳ - اگر همکاری از من درباره‌ی انجام کاری نظر بخواهد از گفتن آنچه می‌دانم دریغ نمی‌کنم.						
		۰/۶۳۳ - اگر مطلع شوم شرکت یا موسسه‌ای قرار است نیروی جدیدی استخدام کند، خبرش را به همکارانم اطلاع می‌دهم.						

۰/۶۹۸				- وقتی در جمع همکاران باشم و ببینم آنان در مورد اوضاع جامعه اظهار نظر می‌کنند، من هم نظر خود را به طور آشکار بیان می‌کنم.	۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹ ۲۰ ۲۱ ۲۲ ۲۳ ۲۴ ۲۵ ۲۶ ۲۷ ۲۸ ۲۹ ۳۰ ۳۱ ۳۲ ۳۳ ۳۴ ۳۵ ۳۶ ۳۷ ۳۸ ۳۹ ۴۰ ۴۱ ۴۲ ۴۳ ۴۴ ۴۵ ۴۶ ۴۷ ۴۸ ۴۹ ۵۰ ۵۱ ۵۲ ۵۳ ۵۴ ۵۵ ۵۶ ۵۷ ۵۸ ۵۹ ۶۰ ۶۱ ۶۲ ۶۳ ۶۴ ۶۵ ۶۶ ۶۷ ۶۸ ۶۹ ۷۰ ۷۱ ۷۲ ۷۳ ۷۴ ۷۵ ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹ ۱۰۰
۰/۷۰۳	۱۱/۳۱۴	۲/۶۸۹	۰,۶۷	- اگر در هر مسأله ای مسئولان اداره از من نظر بخواهند، در باره آن هر چه می‌دانم و به آن اعتقاد دارم، می‌گویم.	
۰/۷۰۲				- من در همه جا عقاید واقعی ام را بیان می‌کنم.	
۰/۴۱۳				- اگر از همکارانم دلگیر شوم، دلیل ناراحتی ام را به آنها می‌گویم.	
۰/۳۹۹				- اگر بیرون از مدرسه برایم مشکلی پیش آید، آن را با همکارانم در میان می‌گذارم.	
۰/۷۱۳				- معتمد اهدای گروه تشویقی (طبقه تشویقی) برای معلمان بر مبنای شایستگی آنان است.	
۰/۷۷۰				- به نظرم انتخاب معلم نمونه بر مبنای شایستگی معلمان است.	
۰/۷۲۴	۱۲/۶۲۲	۳/۳۱۲	۰,۷۹	- به نظرم مسئولان اداره آموزش و پرورش به پیشنهادها و انتقادات معلمان اهمیت لازم را می‌دهند.	
۰/۶۳۴				- به عقیده من انتخاب مدیران بر مبنای ضوابط است، نه روابط.	
۰/۲۹۶				- ملاک انتخاب معاون یا معاونان در مدارس روابط شخصی است.	
۰/۶۵۷				- ملاک انتخاب معاون یا معاونان در مدارس روابط شخصی است.	
۰/۷۹۴				- به نظرم جشنواره الگوهای برتر تدریس زمینه‌های مناسب را برای پیشرفت آموزش فراهم می‌کند.	
				- انتخاب مسئولان اداره آموزش و پرورش بر مبنای توانمندی آنهاست.	

تعریف مفهومی و عملیاتی متغیرها

تعریف مفهومی سرمایه اقتصادی^۱: سرمایه اقتصادی یا دارایی تولیدی، پول و هر چیز مادی است که می‌توان آن را در تولید کالا و خدمات به کار گرفت (غفاری، ۱۳۸۷: ۱۴).

تعریف عملیاتی: برای سنجش این متغیر، از شاخص‌هایی، چون داشتن منزل مسکونی، داشتن اتومبیل شخصی، در آمد ماهانه و داشتن ملک و املاک استفاده شده است.

تعریف مفهومی انتظار فایده^۲: چیزی یا شیئی که یک فرد انتظار دارد به خاطر انجام دادن کاری یا چیزی به نحو احسن یا شایسته و نیز به خاطر سخت کوشی اش به دست آورد (وهیمی، ۱۳۸۲: ۱۲۷۱).

تعریف عملیاتی: برای سنجش انتظار فایده از شاخص‌هایی، چون اهمیت و ارج نقش معلمی، آرامش بخشی نقش معلمی، احساس غرور از دیدن پیشرفت و موفقیت دانش آموزانش، نگرش به دانش‌آموزان به عنوان سرمایه‌های آتی و معلم به عنوان باغبانی که نتیجه‌ی تلاشش را سال‌ها بعد می‌بیند، استفاده شده است. نتایج آزمون روایی با

² Reward expectation

¹ Economic capital

براساس اعمال، توبه کردن، فدا کردن جان برای باورها، بخشش مال برای باورها، سپاسگزاری از خداوند و اعمال مذهبی را انجام دادن، توجه به حلال و حرام استفاده شده است. نتایج آزمون روایی با آلفای ۰/۶۰ نشان می‌دهد که روایی گویه‌های مربوط به متغیر باورهای دینی در حد قابل قبولی است.

تعریف مفهومی بیگانگی اجتماعی^۳: انفصال و جدایی یا بریدگی از اوضاع اجتماعی، سیاسی، فرهنگ عامه، ارزش‌های بنیادی، هنجارهای شغلی، حاکمیت سیاسی یا عموم افراد یک جامعه را گویند (گولد و کولب، ۱۳۷۶: ۱۷۰).

تعریف عملیاتی: برای سنجش این متغیر از شاخص‌هایی، چون داشتن مراودات اجتماعی، احساس بی‌قدرتی، بی‌تفاوتی درباره وضعیت جامعه، گریز از جمع، احساس به درد نخوری، جدایی از خویشان و انزوای فرهنگی استفاده شده است. نتایج آزمون روایی با آلفای ۰/۶۵ نشان می‌دهد که روایی گویه‌های مربوط به متغیر بیگانگی اجتماعی در حد قابل قبولی است.

یافته‌های تحقیق

بررسی توصیفی ۲۸۰ نفر از دبیران شرکت‌کننده در پژوهش حاضر نشان داد که ۵۶/۶ درصد پاسخگویان مرد، ۹۱/۸ درصد پاسخگویان متأهل، ۹۴/۳ درصد از پاسخگویان ساکن شهر، ۷۲/۵ درصد از پاسخگویان دارای مدرک لیسانس و ۶۲/۹ درصد از پاسخگویان تحصیل کرده رشته‌های علوم انسانی هستند.

آلفای ۰/۵۷ نشان می‌دهد که روایی گویه‌های مربوط به متغیر انتظار فایده در حد قابل قبول است.

تعریف مفهومی سنت‌گرایی^۱: سنت انتقال درست، سلوک و رفتار جمعی است که موجبات بقای گروه را فراهم می‌کند. سنت‌ها، شیوه‌های زندگی، تجربه‌های اجتماعی و معنوی گروه، آداب و رسوم، باورها، ارزش‌ها و آرمان‌ها را انتقال می‌دهند (ساروخانی، ۱۳۷۰: ۴۳۲).

تعریف عملیاتی: برای سنجش این متغیر از شاخص‌هایی، چون وابستگی به محله قدیمی، احترام به تجربیات گذشتگان، گرایش به گذشته، رجوع به تجربه و دانش گذشتگان و محلی‌گرایی، ارجحیت غذاها و لباس‌های محلی و بومی، نیاز به تغییر خود و جامعه، استفاده از گیاهان دارویی به جای داروهای شیمیایی و ارجحیت رسوم قدیمی نسبت به رسم‌های امروزی، استفاده شده است. نتایج آزمون روایی با آلفای ۰/۷۴ نشان می‌دهد که روایی گویه‌های مربوط به متغیر سنت‌گرایی در حد مطلوبی است.

تعریف مفهومی باورهای دینی^۲: باورهای دینی ترجمان تجربه‌ی مستقیمی هستند درباره‌ی ساختار غایی عالم، مراکز اقتدار و سرنوشت این ساختار. این تجربه‌ها همواره به کمک مفاهیم فوق‌طبیعی ادارک می‌شوند. هر مجموعه از باورهای دینی معمولاً مشتمل است بر نظام شناخت آفرینش جهان (جولیوس گولد- ویلیام ل- کولب، ۱۳۷۶: ۴۲۷).

تعریف عملیاتی: برای سنجش این متغیر از شاخص‌هایی، چون هدفدار بودن جهان هستی، نظارت خداوند بر اعمال بندگان، پاداش و مجازات

¹Tradition

² Belief religion

³ Communitaty alienation

است. نتایج یافته‌های توصیفی نشان می‌دهد که میانگین ابعاد اطمینان و اعتماد نهادی کمتر از متوسط است. جدول شماره (۲) یافته‌های آمار توصیفی متغیر وابسته (اعتماد اجتماعی) و ابعاد آن را نشان می‌دهد.

یافته‌های حاصل از آمار توصیفی متغیر وابسته (اعتماد اجتماعی) و ابعاد آن بدین گونه است: در متغیر اعتماد اجتماعی میانگین نمره کسب شده ۱۱۴/۳۶، در بعد صداقت ۱۶/۲، در بعد اطمینان ۱۴/۶۹، در تمایلات همکاری جویانه و سهمیم کردن، ۳۸/۸۸، در بعد صراحت، ۲۲/۸۸ و در بعد اعتماد نهادی ۲۱/۵۳

جدول شماره ۲- یافته‌های آمار توصیفی متغیر وابسته و ابعاد آن

نام متغیر	تعداد گویه	حد اکثر نمره	میانگین نمره کسب شده	میانگین از ۱۰۰
اعتماد اجتماعی	۲۷	۱۶۲	۱۱۴/۳۶	۶۵
صداقت	۳	۱۸	۱۶/۲	۸۷
اطمینان	۵	۳۰	۱۴/۶۹	۳۹
تمایلات همکاری جویانه و سهمیم کردن	۷	۴۲	۳۸/۸۸	۹۱
صراحت	۵	۳۰	۲۲/۸۸	۷۲
اعتماد نهادی	۷	۴۲	۲۱/۵۳	۴۲

همچنین یافته‌های آمار توصیفی متغیرهای مستقل در جدول شماره (۳) آورده شده است.

جدول شماره ۳- یافته‌های آمار توصیفی متغیرهای مستقل

نام متغیر	تعداد گویه	حد اکثر نمره	میانگین نمره کسب شده	میانگین از ۱۰۰
سرمایه اقتصادی	۴	۲۴	۱۰/۴۳	۳۲
انتظار فایده	۷	۴۲	۲۴/۶	۵۰
سنت‌گرایی	۱۰	۶۰	۴۲/۱	۶۴
باورهای دینی	۱۰	۶۰	۴۸/۸۳	۷۸
بیگانگی اجتماعی	۷	۴۲	۱۵/۵	۲۴

برای آزمون تفاوت میانگین اعتماد اجتماعی دبیران بر حسب جنسیت آنها از آزمون t یا T-Test استفاده

یافته‌های آمار تحلیلی متغیرهای مستقل با اعتماد اجتماعی و ابعاد آن به شرح زیر است.

است؛ یعنی میانگین اعتماد اجتماعی دبیران برحسب جنسیت آنها تفاوت معنی داری دارد. به عبارتی، زنان به‌طور معنی داری سطح اعتماد اجتماعی بالاتری نسبت به مردان دارند. جداول شماره (۴) و (۵) نتایج توصیفی و استنباطی این آزمون را نشان می‌دهند.

شده است. آماره‌های توصیفی این آزمون نشان می‌دهد که میانگین اعتماد اجتماعی برای مردان ۱۱۲/۸۱ و برای زنان ۱۱۶/۵۶ است که میانگین زنان بیشتر از مردان است. نتایج آزمون استنباطی نیز نشان می‌دهد که با مقدار $t = -۲/۳$ سطح معنی داری به دست آمده ۰/۰۲۲ است که کمتر از آلفای ۰/۰۵

جدول شماره ۴- آماره‌های توصیفی آزمون T جنسیت و اعتماد اجتماعی

متغیر	جنسیت	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای معیار میانگین
اعتماد	مرد	۱۳۱	۱۱۲/۸۱	۱۲/۳۱	۱/۰۷
اجتماعی	زن	۹۲	۱۱۶/۵۶	۱۱/۳۹	۱/۱۸

جدول شماره ۵- آزمون T برای جنسیت و اعتماد اجتماعی

T-TEST		تست LEVEN (آزمون یکنواختی واریانس‌ها)		
سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار t	سطح معنی داری	F
۰/۰۲۲	۲۲۱	-۲/۳	۰/۳۱۵	۱/۰۱

و ابعاد اطمینان، تمایلات همکاری جویانه و سهیم کردن، صراحت و بعد نهادی آن رابطه معنی دار مثبت، اما بین سنت‌گرایی با ابعاد صداقت و اطمینان اعتماد اجتماعی رابطه معنی داری وجود ندارد. به عبارتی، با بالا رفتن میزان گرایش به سنت‌ها در بین معلمان، اعتماد اجتماعی هم در بین آنها افزایش پیدا می‌کند.

- بین باورهای دینی با اعتماد اجتماعی (سطح معنی داری $\text{sig} = ۰/۰۰۰$ با ضریب همبستگی $۰/۲۴۶$) و تمامی ابعاد آن (صداقت، اطمینان، تمایلات همکاری جویانه و سهیم کردن، صراحت و بعد نهادی) رابطه معنی دار مثبت وجود دارد؛ یعنی با بالا رفتن میزان دینداری معلمان، اعتماد اجتماعی آنها نیز بالا می‌رود.

- بین متغیرهای سرمایه اقتصادی با اعتماد اجتماعی و تمامی ابعاد آن (صداقت، اطمینان، تمایلات همکاری جویانه و سهیم کردن، صراحت و بعد نهادی) رابطه معنی دار مثبت وجود دارد؛ یعنی زمانی که انتظار فایده از نقش معلمی بالا می‌رود، میزان اعتماد اجتماعی در بین معلمان هم با شدت متوسطی افزایش پیدا می‌کند.

- بین متغیرهای انتظار فایده با اعتماد اجتماعی (سطح معنی داری $\text{sig} = ۰/۰۰۰$ و ضریب همبستگی $۰/۵۰۵$) و نیز تمامی ابعاد آن (صداقت، اطمینان، تمایلات همکاری جویانه و سهیم کردن، صراحت و بعد نهادی) رابطه معنی دار مثبت وجود دارد؛ یعنی زمانی که انتظار فایده از نقش معلمی بالا می‌رود، میزان اعتماد اجتماعی در بین معلمان هم با شدت متوسطی افزایش پیدا می‌کند.

- بین متغیرهای سنت‌گرایی با اعتماد اجتماعی (سطح معنی داری $\text{sig} = ۰/۰۰۲$ با ضریب همبستگی $۰/۲۱۱$)

معنی‌دار معکوس به دست آمد؛ یعنی با بالا رفتن میزان بیگانگی اجتماعی، اعتماد اجتماعی معلمان پایین می‌آید.

- بین بیگانگی اجتماعی با اعتماد اجتماعی (سطح معنی داری $\text{sig}=0/003$ با ضریب همبستگی $-0/202$) و تمامی ابعاد آن (صداقت، اطمینان، تمایلات همکاری جویانه، صراحت و بعد نهادی) رابطه

جدول شماره ۶- یافته‌های آزمون همبستگی پیرسون متغیرهای مستقل با اعتماد اجتماعی

متغیر	مقدار ضریب پیرسون	سطح معنی داری	تعداد مشاهده
سرمایه اقتصادی	۰/۰۵۸	۰/۳۹۶	۲۱۳
انتظار فایده	۰/۵۰۵	۰/۰۰۰	۲۲۲
سنت گرایی	۰/۲۱۱	۰/۰۰۲	۲۰۷
باورهای دینی	۰/۲۴۶	۰/۰۰۰	۲۱۳
بیگانگی اجتماعی	-۰/۲۰۲	۰/۰۰۳	۲۰۸

دیگری است که در مدل این تحقیق آورده نشده‌اند. متغیر انتظار فایده، با ضریب بتای $0/49$ بر اعتماد اجتماعی تأثیر گذار بوده است؛ یعنی با کنترل سایر متغیرها، به ازای یک واحد تغییر در انتظار فایده، اعتماد اجتماعی $0/49$ واحد تغییر می‌کند. جداول (۷، ۸، ۹ و ۱۰) نتایج تحلیل رگرسیون چند متغیره را نشان می‌دهد.

- تعیین کننده‌های اعتماد اجتماعی: مدل رگرسیونی برای تعیین سهم تأثیرگذاری نسبی متغیرهای مستقل بر اعتماد اجتماعی از تحلیل رگرسیونی چند متغیره استفاده شد. از بین متغیرهای مستقل تنها متغیر انتظار فایده وارد معادله شد، که در مجموع 24 درصد از تغییرات مربوط به اعتماد اجتماعی را این متغیر تبیین می‌کند. مابقی واریانس تبیین نشده متأثر از متغیرهای

جدول شماره ۷- آماره‌های رگرسیون چند متغیره اعتماد اجتماعی

MODEL	ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	خطای معیار برآورد
انتظار فایده	۰/۴۸۹	۰/۲۳۹	۰/۲۳۵	۱۰/۱۷۹۲

جدول شماره ۸- تحلیل واریانس رگرسیون چند متغیره اعتماد اجتماعی

MODEL	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	مقدار F	سطح معنی داری
رگرسیون	۵۶۹۲/۵۳۹	۱	۵۶۹۲/۵۳۹		
باقیمانده	۱۸۱۳۲/۸۲۹	۱۷۵	۱۰۳/۶۱۶	۵۴/۹۳	۰/۰۰۰
کل	۲۳۸۲۵/۳۶۷	۱۷۶			

جدول شماره ۹- آماره‌های متغیری که در مدل رگرسیون چند متغیره اعتماد اجتماعی باقی مانده است

مقدار B	خطای استاندارد	بتا	T	سطح معنی داری
۷۲/۱۱	۵/۶۹		۱۲/۶۷۲	۰/۰۰۰
۱/۶۹۷	۰/۲۲۹	۰/۴۸۹	۷/۴۱۲	۰/۰۰۰

جدول شماره ۱۰- آماره‌های متغیرهایی که از مدل رگرسیون چند متغیره اعتماد اجتماعی خارج شده اند

MODEL	BETA IN	T	SIG	PARTIAL	TOLERANCE
۱- سرمایه اقتصادی	-۰/۹۵	-۱/۴۴۱	۰/۱۵۱	-۰/۱۰۹	۰/۹۹۹
۲- سنت گرایی	-۰/۰۱۲	-۰/۱۶۲	۰/۸۷۱	-۰/۰۱۲	۰/۸۰۵
۳- باورهای دینی	۰/۰۳۲	۰/۴۳۴	۰/۶۶۵	۰/۰۳۳	۰/۸۲۱
۴- بیگانگی اجتماعی	-۰/۱۰۵	-۱/۵۸۲	۰/۱۱۶	-۰/۱۱۹	۰/۹۷۸
۵- جنسیت	۰/۰۸۹	۱/۳۰۶	۰/۱۹۳	۰/۰۹۹	۰/۹۲۴

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

- بر اساس یافته‌های تحقیق حاضر می‌توان نتیجه گرفت که میزان اعتماد اجتماعی، صداقت، تمایلات همکاری جویانه و سهم کردن و صراحت پاسخگویان در سطح بالاتر از حد متوسط، اعتماد نهادی پاسخگویان در حد متوسط و میزان اطمینان آنان پایین تر از سطح متوسط است.

- میزان سنت گرایی، انتظار فایده در حد متوسط و باورهای دینی پاسخگویان در حد بالا، میزان سرمایه اقتصادی و بیگانگی اجتماعی پاسخگویان در حد بسیار پایین است.

همچنین، براساس نتایج به دست آمده بین سرمایه اقتصادی و اعتماد اجتماعی هیچ گونه رابطه معنی‌داری دیده نشد. نتیجه پژوهش حاضر در این زمینه با دیدگاه کلمن، اینگلهارت و بوردیو مطابقت ندارد. بنابراین، این بخش از تئوری‌ها در جامعه آماری مورد مطالعه کاربرد نداشته است، که در این رابطه باید گفت جامعه ایرانی یک جامعه ارزشی و دینی است، لذا

شاغلان در این بخش از قبل با آگاهی کامل از تمامی جنبه‌های این شغل از جمله جنبه اقتصادی این شغل را انتخاب کرده‌اند. گرچه ممکن است برخی هم هنگام استخدام دقت کافی نکرده باشند، ولی با گذشت زمان، ارزش‌ها و معیارهای اخلاقی که در این شغل نهفته است، در افراد نهادینه می‌شود. از طرفی، تمامی دبیران با مدارک تحصیلی مختلف به لحاظ دریافت حقوق و مزایا تقریباً همسطح هستند که این نیز می‌تواند مزید بر علت باشد.

- یکی دیگر از نتایج این تحقیق، وجود رابطه بین انتظار فایده و اعتماد اجتماعی است. نتیجه به دست آمده در این زمینه با دیدگاه کنش معقول (فیش باین، آیزن) مطابقت دارد، زیرا به زعم آنها هر چقدر فردی از کسی یا چیزی احساس فایده و منفعت کند، به آن طرف گرایش خواهد داشت. بنابراین، فرضیه مطرح شده در این زمینه تأیید می‌شود. همچنان که اینگلهارت هم معتقد است، سطوح پایین رضایت (انتظار فایده) و اعتماد موجب می‌شود که شخص به

کاربرد نداشته است. در ارتباط با این یافته از تحقیق باید گفت با اینکه جامعه ایرانی، جامعه‌ای در حال گذار است، ولی هنوز این جامعه در بسیاری از زمینه‌ها و ساختارها، بافت‌های سنتی و اصیل خود را حفظ کرده و این مسأله به ویژه در شهرها و محیط‌های کوچک، مثل جامعه مورد مطالعه این تحقیق از نمود بیشتری برخوردار است.

- رابطه معکوس میزان بیگانگی اجتماعی و اعتماد اجتماعی از نتایج دیگر پژوهش حاضر بود که در تحقیقات قبلی، از جمله تحقیق اجاقلو و زاهدی (۱۳۸۴) نیز مشخص شده بود. نتیجه پژوهش حاضر در این مورد با دیدگاه اینگلهارت که معتقد است هرچه بیگانگی اجتماعی فرد بیشتر باشد، میزان اعتماد اجتماعی وی نیز کمتر خواهد بود، مطابقت دارد. بنابراین، فرضیه مطرح شده در این زمینه تأیید می‌شود.

منابع

- ۱- آزاد ارمکی، تقی. (۱۳۸۱). *نظریه‌های جامعه‌شناسی، تهران: انتشارات سروش، چاپ دوم.*
- ۲- اجاقلو، سجاد و زاهدی، محمدجواد. (۱۳۸۴). «بررسی اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن»، *مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره ۶، شماره ۴، صص ۹۲-۱۲۵.*
- ۳- امیر کافی، مهدی. (۱۳۷۴). *اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن، پایان‌نامه کارشناسی ارشد «جامعه‌شناسی»، دانشگاه شهید بهشتی تهران، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.*
- ۴- اینگلهارت، رونالد. (۱۳۷۳). *تحول فرهنگی در جوامع پیشرفته صنعتی، ترجمه مریم وتر، تهران: نشر امیرکبیر.*

احتمال زیاد ساختار نظام موجود را نپذیرفته و دچار آنومی یا از خود بیگانگی بشود. به نظر وی، رضایت از زندگی، رضایت اجتماعی (انتظار فایده) و اعتماد همگی به هم وابسته‌اند. که نتایج این پژوهش هم مؤید آن است.

- از یافته‌های دیگر این پژوهش می‌توان به وجود رابطه بین باورهای دینی و اعتماد اجتماعی اشاره کرد که در تحقیقات قبلی نیز (بخشی زاده، ۱۳۸۶) مشخص شده بود.

به زعم زتومکا، اعتقادات دینی و باورهای مذهبی، از عوامل بسیار مهم در تقویت گرایش به اعتماد است. با توجه به اینکه افراد مذهبی به دلایل جامعه‌شناختی، احساس راحتی و امنیت بیشتری در روابط اجتماعی با همکیشان خود دارند و آن را شبیه روابط خانوادگی و گروه‌های خودی می‌دانند، لذا اعتماد به همدیگر در آن شبکه‌ها و گروه‌ها بیشتر می‌گردد. به نظر اریکسون نیز هرچه ارزش‌های دینی و باورهای مذهبی تقویت شده باشد، رفتار افراد قابل پیش‌بینی‌تر است؛ زیرا افراد در چارچوب قواعد خاصی رفتار می‌کنند. بنابراین، قابلیت اعتماد افراد نیز بیشتر خواهد شد و مناسبات اجتماعی روانتر و کم‌هزینه‌تر صورت می‌گیرد. باید گفت که در این زمینه نتیجه پژوهش حاضر با دیدگاه زتومکا و اریکسون که معتقدند، دین نقش مهمی در اعتماد اجتماعی دارد، مطابقت دارد. بنابراین، فرضیه مطرح شده در این زمینه تأیید قرار می‌شود.

- بین سنت‌گرایی و اعتماد اجتماعی رابطه وجود داشت، که نتیجه به دست آمده در این زمینه بادیدگاه گیدنز که معتقد است، امروزه سنت‌گرایی نقشی در اعتماد اجتماعی ندارد، سازگاری ندارد. بنابراین، این بخش از تئوری نیز در جامعه آماری مورد مطالعه

- ۵- بخشی زاده، دایان. (۱۳۸۶). *بررسی عوامل فرهنگی اجتماعی مرتبط با شکل گیری اعتماد اجتماعی شهروندان گنبد گاووس*، پایان نامه کارشناسی ارشد «جامعه شناختی»، دانشگاه آزاد اسلامی تبریز، دانشکده علوم انسانی.
- ۶- ریتزر، جورج. (۱۳۸۰). *نظریه های جامعه شناسی دوران معاصر*، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی، چاپ پنجم.
- ۷- زتومکا، پیوتر. (۱۳۸۷). *اعتماد؛ نظریه جامعه شناختی*، ترجمه غلامرضا غفاری، تهران: نشر شیرازه، چاپ دوم.
- ۸- زین آبادی، مرتضی. (۱۳۸۷). *تئوری ها و نظریات مربوط به اعتماد*، پژوهشنامه، ش ۱۷، صص ۳۰-۵۲.
- ۹- ساروخانی، باقر. (۱۳۷۰). *دایره المعارف علوم اجتماعی*، تهران: انتشارات کیهان چاپ اول.
- ۱۰- عباس زاده، محمد. (۱۳۸۳). «*عوامل مؤثر بر شکل گیری اعتماد اجتماعی دانشجویان دانشگاه تبریز*»، پایان نامه کارشناسی ارشد «پژوهش علوم اجتماعی»، دانشگاه ملی تبریز، دانشکده علوم اجتماعی.
- ۱۱- غرایق زند، داود و پورسعید، فرزاد. (۱۳۸۵). *نهادهای مدنی و هویت در ایران*، تهران: انتشارات تمدن ایرانی، چاپ دوم.
- ۱۲- غفاری، غلامرضا. (۱۳۸۰). «*بررسی رابطه اعتماد و مشارکت اجتماعی در نواحی روستایی شهر کاشان*»، *نامه علوم اجتماعی*، ش ۱۷، صص ۳-۲۱.
- ۱۳- غفاری، غلام رضا. (۱۳۸۷). «*سازه سرمایه فرهنگی و منابع مولد آن*»، *مجله رشد آموزش علوم اجتماعی*، دوره دوازدهم، ش ۲، صص ۱۲-۱۶.
- ۱۴- کلمن، جیمز. (۱۳۷۷). *بنیاد نظریه های اجتماعی*، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشرنی.
- ۱۵- گولد، جولیوس، کولب، ویلیام ل. (۱۳۷۶). *فرهنگ علوم اجتماعی*، ترجمه مصطفی ازکیا و دیگران، تهران: انتشارات مازیار، چاپ دوم.
- ۱۶- گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۸). *پیامدهای مدرنیته*، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: نشر مرکز، چاپ پنجم، صص ۳۷-۳۹.
- ۱۷- معین، محمد. (۱۳۸۵). *فرهنگ معین*، تهران: انتشارات مازیار، چاپ اول.
- 18- Allik, J. and Realo, A., (2008), *Radius of Trust Social Capital in Relation to Familism and Institutional Collectivism*, *Journal of Cross – Cultural Psychology*, Vol. 39, Number 4, pp. 447-462.
- 19- Bourdieu, P., (1986), *The Forms of capital*, in I. Ricardson (ed.) *Hank book of Theory and Research for Sociology of Education*, N.y Greenwood prees.
- 20- Colman, J., (1988), *Social Capital in the Cretion of Human Capital*. Vo: 94.
- 21- Cook, K. S., (2001), *Trust in Society*, New York: Russell Sage.
- 22- Freitag, M., (2003), *Social Capital in (DIS) Similar Democraies The Development of Generalized Trust in Japan and Switzerland*, *Compaarative Political Studies*, Vol. 36 No. 8, pp. 936-966.
- 23- Inglehart, R., (1999), *Trust, Well-being and Democracy*, In M.E. Warren (Ed.) *Democracy and Trust*, Cambridge: Cambridge University Press.
- 24- Kaariainen, J.T., (2007), *Trust in the police in 16 European countries: A multilevel analysis*, *European Journal of Criminology*, 4.409-435.

- 25- Lewis , J.D.and A .Weigert .,(1985), Trust as a Social Rrality, *Social Forces* 63(4) : 967-985.
- 26- Kelly, D., (2009), In Preparation for Adulthood, Exploring Civic Participation and Social Trust Among Young Minorities, *Youth & Society.*, Vol . 40 , Number 4 , pp. 526-540.
- 27- Ritzer,G., (2000), *Sociological Theory* , McGraw-Hill Higher Education, Fift Cdition.
- 28- Wehmeier , S., (1382), *Ox ford Advanced, learners dictionary , of current English , second edition , Tehran*